

Для забезпечення сталого розвитку гірських територій Закарпатської області в першу чергу необхідно: поступово збільшувати площі природних заповідників та резервацій з біорізноманіттям, рідкісними рослинами та тваринами, занесеними в Червону книгу України; сприяти розвитку заповідної справи; включити ліси Закарпатської області до категорії захисних, рекреаційно-оздоровчих, наукового значення, що дозволить зменшити антропогенне навантаження на гірські екосистеми; сприяти відновленню територій, де раніше проводилися вирубки лісу; заборонити видобування каменю, глини, піщано-гравійної суміші з дна місцевих річок без наукового обґрунтування та погодження з відповідними органами; сприяти розвитку та освоєнню рекреаційного потенціалу на науково обґрунтованій основі.

Отже, для покращення туристично-рекреаційної діяльності гірських територій Закарпатської області необхідно підвищити ефективність використання природо-ресурсного потенціалу, сприяти залученню інвестиційних ресурсів, впроваджувати ефективні соціальні програми, що дозволить забезпечити підвищення життєвого рівня населення гірських територій, створенню нових робочих місць, а також попереджатиме «знелюднення» гірських сіл. У той же час, реалізуючи дані заходи, необхідно планувати природоохоронні заходи, які б звели до мінімуму негативний вплив на природне середовище гірських територій Закарпатської області.

Перераховані заходи значною мірою сприятимуть вирішенню проблем більшості гірських територій, які на сьогодні розглядаються як депресивні.

Список використаних джерел:

1. Конвенції ООН з довкілля та розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua>.
2. Улагін В.В. Туристичний бізнес в Україні: Монографія / В.В.Улагін. – К.: Афіша, 2008. – 387 с.

УДК 339.138:338.48

Ю.Б.Чаплінський, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ДЕФІНІЦІЇ „ТУРИЗМ”

У статті досліджено теоретичні аспекти сутності дефініції „туризм”. Проаналізовано окремі визначення, що зустрічаються в науковій літературі. На основі їх групування запропоновано уточнене визначення туризму.

В статье исследованы теоретические аспекты сущности дефиниции „туризм”. Проанализированы отдельные определения, которые встречаются в научной литературе. На основе их группирования предложено уточненное определение туризма.

In the article investigational theoretical aspects of essence of definition „tourism”. Separate determinations which meet in scientific literature are analysed. On the basis of their grouping the specified determination of tourism is offered.

Ключові слова: туризм, соціально-економічний аспект, турист, екскурсант.

Становлення України як незалежної Європейської держави та її інтеграція у світовий політичний та економічний простір передбачають необхідність

визначення конкретних напрямків структурної перебудови господарства. Це дасть змогу ефективніше і якісніше використовувати ресурси, якими володіє країна. Одним з напрямків реалізації такої політики на макрорівні є надання пріоритету розвитку регіонів. Найважливіше завдання регіональної політики ми вбачаємо у пошуку та стимулюванні розвитку саме тих галузей та сфер діяльності, які є найбільш економічно доцільними для розвитку країни в цілому. Це зумовлено, перш за все, відмінністю в географічному розташуванні, в культурі того чи іншого регіону, в економічному розвитку, в прихильності до певних політичних сил і рухів тощо.

Розвиток туризму є одним з перспективніших шляхів виходу з економічної кризи. Саме завдяки йому досягли значного покращення показників економічного розвитку і зростання рівня життя такі країни: Греція, Єгипет, Туреччина, Іспанія. Водночас, туризм опосередковано сприяє розвитку й інших сфер економіки: торгівлі, будівництва, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання, комунікацій, транспорту, громадського харчування, побутового обслуговування. Розвиток туристичної індустрії допомагає у вирішенні багатьох соціальних проблем, зокрема зниженню безробіття і зростанню рівня зайнятості.

Проблемою дослідження теоретичних аспектів туризму займалося багато вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких виділимо таких: В.В.Богалдін-Малих, О.О.Бейдик, В.Д.Безносюк, Н.І.Кабушкін, В.А.Квартальнов, В.Ф.Кифяк, М.П.Мальська, В.В.Худо, В.І.Цибух, І.М.Школа та ін. У той же час відсутній єдиний підхід щодо визначення терміну „туризм”, неоднозначно розкрито його сутність.

Метою статті є дослідження сутності дефініції „туризм” та узагальнення, на основі визначень, що зустрічаються в науковій літературі.

Туристична індустрія здатна принести доходи, які значно перевищують розмір вкладених у неї інвестицій, що підтверджується дослідженнями В.Д.Безносюка, за оцінками якого оборотність у ній в 4 рази вища, ніж в середньому в інших галузях народного господарства [1, с.234].

Україна має сприятливі умови для розвитку туризму. З її достатньо привабливими туристичними ресурсами вона має всі можливості стати центром розвитку туризму в Центрально-Східній Європі. Вітчизняний туризм може стати однією з найбільш прибуткових сфер народногосподарського комплексу України, однак це можливо тільки за умови відповідних інвестицій у неї. Стимулювання розвитку туризму в економічно депресивних регіонах сприятиме створенню нових робочих місць і підвищення благополуччя населення [2, с.58].

Для повного розуміння сутності туризму надзвичайно актуальним є питання щодо визначення його економічного і соціального значення. На нашу думку саме через призму цих двох аспектів і слід розглядати туризм як явище. Тобто соціальне явище, що носить назву туризм, має глибокий економічний зміст.

Соціальний аспект розвитку туризму реалізується через використання вільного часу, створення сприятливих умов для розвитку особистості, підвищення інтелектуального та культурного рівня нації, покращення національної свідомості, сприяння спілкуванню і взаєморозумінню між людьми. Аналіз економічної складової туризму проводиться через розкриття механізму діяльності і регулювання туристичної індустрії, визначення місця туризму в економічній системі, характеристику туристичного попиту і пропозиції.

Нині туризм як соціально-економічне явище набирає ознак самостійного виду економічної діяльності. По-перше, його суб'єктами є досить однорідні за призначенням і технологією виробництва товарів і послуг підприємства. По-друге, поступово вдосконалюється система управління туризмом. По-третє, незважаючи на значну диверсифікацію, у туристичній індустрії створюється однорідна за цільовим призначенням продукція [3, с.22-23].

Серед основних причин виникнення та розвитку туризму як соціально-економічного явища слід виділити: суспільні (рівень розвитку суспільства, виникнення товарно-грошових відносин, розвиток торгівлі); географічні (рівень природно-ресурсного потенціалу тієї чи іншої дестинації); демографічні (зростання кількості населення, збільшення частки вільного часу, рівень фінансових можливостей); історичні (історична спадщина); політичні (перерозподіл сфер впливу, освоєння нових територій, розвиток міждержавних зв'язків, спрощення прикордонних формальностей); мотиваційні (розвиток культури, мистецтва, науки, вплив релігії); екологічні (охорона і збереження природного навколишнього середовища).

На міжнародному рівні перші кроки розробки визначень щодо туризму були зроблені в 1937 р. Рада Ліги Націй визначила, що під категорію „турист” підпадають: особи, які здійснюють подорожі з метою відпочинку, покращення здоров'я, ознайомлення з пам'ятками природи, історії, культури; особи, які вирушають у ділові поїздки; особи, які відправляються у відрядження з будь-якою іншою метою; учасники морських круїзів, навіть якщо тривалість їх перебування в країні була меншою, ніж 24 години (таким чином, туристи – відвідувачі, що підпадають під ці категорії і тривалість їх перебування більше 24 годин) [4].

На сьогодні відповідно до змін, що були внесені у 1950 р. в м. Дублін, у 1963 р. в м. Рим, та у 1991 р. в м. Оттава, основною статистичною одиницею туризму є відвідувач – особа, яка подорожує в будь-яке місце, що знаходиться за межами її звичайного середовища, на термін, що не перевищує 12 місяців, і головною метою поїздки якої не є діяльність, яка оплачується із джерела в місці відвідування [5]. Відвідувачі, в свою чергу, поділяються на туристів і екскурсантів. Турист – відвідувач, який здійснює не менше, ніж одну ночівлю в колективному або індивідуальному засобі розміщення країни відвідування. Одноденний відвідувач (екскурсант) – відвідувач, який не здійснює ночівлю в колективному або індивідуальному засобі розміщення країни відвідування.

Законодавством України (зокрема Законом України "Про туризм") „турист“ ототожнюється з мандрівником і трактується як особа, яка здійснює подорож по Україні або в іншу країну з різною, не забороненою законом країни перебування, метою на термін від 24 годин до шести місяців без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та з зобов'язанням залишити країну або місце перебування у зазначений термін [6]. В свою чергу, туристична діяльність – це діяльність з надання різноманітних туристичних послуг відповідно до вимог законодавства України. На відміну від туристичної, екскурсійна діяльність – це діяльність по організації подорожей, що не перевищують 24 годин, у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо [6].

Таким чином, як і міжнародне, так і національне законодавство розмежує поняття туриста і екскурсанта. Критерієм розмежування є час перебування особи в новому для неї середовищі, а саме 24 години (оскільки, протягом цього часу буде здійснена ночівля). Відмінність полягає в тому, що відповідно до міжнародного законодавства турист перебуває за межами звичного середовища до одного року, а відповідно до Закону України „Про туризм“ до 6 місяців. Крім того, у Законі України "Про туризм" робиться акцент на необхідності здійснення діяльності, що не заборонена законом країни перебування, і на зобов'язанні залишити країну або місце перебування у зазначений термін.

В умовах перетворення на одну з пріоритетних галузей національної економіки туризм можна розглядати в широкому і вузькому значенні. В широкому розумінні до туризму відноситься будь-яке переміщення особи у просторі, яке виходить за межі буденності або за рамки повсякденних справ. Так, щоденні поїздки з дому на роботу і з роботи додому, до туризму не відносяться, а постійні виїзди на рибалку чи в ліс – це туризм. Похід у магазини по дорозі на роботу – це не туризм, а ось відвідування ярмарку або цілеспрямована поїздка в торговий центр в іншому місті відноситься до туризму, якщо ця поїздка не здійснювалась за товарами, які регулярно купуються для повсякденних потреб.

У вузькому значенні до туристичних відносяться всі спеціально організовані маршрути з переміщення громадян, які здійснюються за їх рахунок (або за рахунок організацій, що їх відправили) окрім переміщень, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків. Фактично організацією туризму, у вузькому значенні, займаються спеціальні організації (туристичні підприємства, бюро, агентства та ін.), які в загальному називаються суб'єктами туристичної діяльності [7, с.10].

Узагальнюючи вище сказане, ми дійшли висновку, що туризм явище складне і багатогранне. Саме тому в науковій літературі зустрічається достатньо багато його визначень (табл. 1).

Деякі визначення дефініції „туризм“

Визначення	Джерело
Туризм – діяльність, що відіграє важливе значення в житті народів завдяки впливу на соціальну, культурну, освітню і економічну області життя держав і їх економічних відносин	[8, с.54]
Туризм – взаємопов'язане об'єднання видів діяльності та організацій, які повністю або частково надають послуги транспорту, розміщення, товари та інші необхідні засоби для поїздки з будь-якою метою, що не пов'язана з повсякденною діяльністю, за межі постійного місця проживання	[9, с.36]
Туризм – вид діяльності, що має важливе значення для життя людей і сучасних суспільств, перетворившись в важливу форму використання вільного часу окремими особами і основний засіб міжособистісних зв'язків і політичних, економічних і культурних контактів, що стали необхідними в результаті інтернаціоналізації всіх секторів життя націй	[8, с.64]
Туризм – це форма масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітньою та іншими функціями	[10, с.83]
Туризм – діяльність, що найчастіше асоціюється з відпочинком, дозволенням, спортом і спілкуванням з культурою і природою, і повинен плануватись і практикуватись як привілейований засіб індивідуального і колективного вдосконалення	[8, с.93]
Туризм – сфера економіки, що включає в себе діяльність туристських організаторів, агентів і посередників	[11, с.12]
Туризм – це ряд явищ і взаємовідносин в результаті подорожей людей до тих пір поки це не призводить до їх постійного перебування в визначеному місці і не пов'язано з отриманням ними якої-небудь вигоди (доходу)	[12, с.26]
Туризм – це вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями	[13, с.22]
Туризм – це тимчасовий виїзд (подорож) громадян країни, іноземних громадян з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових, спортивних, релігійних та інших цілях без заняття, оплачуваною в країні тимчасового перебування, діяльністю	[14, с.16]
Туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного помешкання з оздоровчою, пізнавальною або професійно-діловою метою без заняття діяльністю, що оплачується	[6]

На основі наведених визначень, на нашу думку, можна запропонувати поділ визначень туризму на три основні групи.

До першої відносяться визначення запропоновані С.Р.Воутерсом та Н.І.Кабушкіним, які тлумачать туризм як сферу національної і міжнародної економіки, що включає в себе окремі підприємства і організації. Погоджуючись з даними авторами в тому, що туризм слід розглядати як окрему сферу національної економіки, яка займає вагомe місце в міжнародних зв'язках зазначимо, що в них не повністю розкривається сутність туризму, оскільки неналежна увага приділяється необхідності переміщення туристів з метою проведення часу та задоволення потреб.

До другої групи віднесемо визначення які запропонували О.О.Бейдик, М.П.Мальська, В.В.Худо, В.І.Цибух, В.В.Богалдін-Малих що розглядають туризм як одну з форм переміщення, руху населення. Дані автори звертають увагу на необхідність фізичного переміщення подорожуючих з метою їх задоволення в процесі реалізації окремих функцій туризму. Саме як форма

переміщення, туризм трактується і в Законі України „Про туризм”. На відміну від першої групи визначень, туризм не визначається як окрема сфера економічної діяльності.

До третьої групи відносяться визначення відображені в міжнародних документах: Манільській декларації зі світового туризму, Гаазькій декларації з туризму, Глобальному етичному кодексі, в яких туризм трактується як соціальне явище, що безпосередньо пов'язане з проведенням вільного часу та задоволення індивідуальних чи колективних потреб. Дане соціальне явище відіграє вагомую роль у суспільстві та спрямовується на покращення політичних, економічних та культурних контактів. Недоліком визначень цієї групи є акцентування лише на соціальній складовій туризму тоді як економічній практично не приділяється увага.

Окремо проаналізувавши кожен з наведених вище груп зазначимо, що туризм слід розглядати як вид соціально-економічної діяльності, який пов'язаний з переміщенням подорожуючих і спрямовується на всебічне задоволення їх потреб. Тому туризм – це вид соціально-економічної діяльності, який передбачає процес комплексної реалізації туристичного продукту споживачу (туристу), що тимчасово перебуває поза межами постійного місця проживання з метою задоволення його потреб без отримання ним доходу.

Список використаних джерел:

1. Безносюк В.Д. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України / В.Д.Безносюк // Регіональна економіка. – 2001. – №1. – С.232-236.
2. Маршруты, которые мы выбираем // Обзор Украинского рынка. – 2007. – №5. – С.54-60
3. Школа І.М. Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону : [монографія : за ред. І.М.Школи, А.А.Вдовічена] / І.М.Школа, А.А.Вдовічен, Т.М.Ореховська та ін. – Чернівці : Книги-XXI, 2008. – 288 с.
4. Mathieson A., Wall G. Tourism: Economic, Physical and Social Impacts / A.Mathieson, G.Wall – Singapore: Longman Scientific and Technical, 1982. – 208 p.
5. Рекомендации по статистике туризма. – Нью-Йорк: ООН. ST / ESA / STAT / SER. M. /83. - 1994. - 103 с.
6. Закон України “Про туризм” від 18.11.03 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – №13.
7. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф.Кифяк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 312 с.
8. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів / під заг. ред. проф. В.К.Федорченка. – Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К. : Хрінком Інтер, 2002. – 640 с.
9. Waters S. R. Travel Industry Word Yearbook: [The Big Picture] – New York: Child and Waters Inc., 1985. – 136 p.
10. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О.Бейдик. – К. : Палітра, 1997. – 130 с.
11. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма : [учебное пособие] / Н.И.Кабушкин – 2-е изд., перераб. – Мн. : Новое знание, 2001. – 432 с.
12. Квартальнов В. А. Теория и практика туризма: [учебник] / В.А.Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 672 с.
13. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: [навчальний посібник.] / М.П.Мальська, В.В.Худо, В.І.Цибух. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
14. Богалдин-Малых В.В. Маркетинг и управление в сфере туризма и социально-культурного сервиса : туристические, гостинично - ресторанные и развлекательные комплекс / В.В.Богалдин-Малых – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО „МОДЭК”, 2004. – 560 с.